

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Paedagogica II (2012)

Jolanta Zielińska, Adriana Błaszczuk

Charakterystyka twórczości głuchoniewidomych

*W glinę wilgotną powoli
Kładę dłonie z uczuciem
Pieszczę jak najbliższą ukochaną osobę
Porwany w przestworza wyobraźni
Tworzę siebie
Nowe życie
Jeszcze*

Jan Polkowski, 2001

Wstęp

Głuchoniewidomi to osoby, które z powodu równoczesnego uszkodzenia wzroku i słuchu mają specjalne potrzeby w zakresie porozumiewania się, rozwoju i nauki. Potrzeby te nie mogą być zaspokajane w sposób właściwy poprzez specjalne programy edukacyjne dla osób z uszkodzonym tylko słuchem, z uszkodzonym tylko wzrokiem lub dla innych osób ze sprzężoną niepełnosprawnością, bez dodatkowej pomocy stosowanej do tej sprzężonej i równoczesnej niepełnosprawności (por. Majewski 1995).

Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym definiuje osoby głuchoniewidome jako te, które mają trudności w rozumieniu mowy ustnej bez użycia aparatu słuchowego, a uszkodzenie wzroku jest u nich na tyle duże, że uniemożliwia im lub znacznie utrudnia posługiwanie się zwykłym drukiem. Ograniczenia te zmniejszają możliwości w zakresie uczenia się, wykonywania czynności życia codziennego, samodzielnego poruszania się oraz porozumiewania się z otoczeniem (www.tpg.org.pl).

W Polsce zarejestrowanych jest około 2600 osób głuchoniewidomych. Jest to bardzo zróżnicowana grupa. Spośród wielu problemów, związanych z równoczesnym uszkodzeniem wzroku i słuchu za najpoważniejsze można uznać trudności w poruszaniu się oraz w porozumiewaniu. Dla głuchoniewidomych, którzy pozbawieni są możliwości słuchowego lub wzrokowego odbioru mowy, pozostaje jej odbiór za pomocą zmysłu dotyku. Problem rozwijania umiejętności porozumiewania się z otoczeniem dotyczy szczególnie dzieci głuchoniewidomych od urodzenia. Istnieje wiele metod porozumiewania się, ze względu na dużą różnorodność stopnia uszkodzenia wzroku i słuchu.

Jednym z zasadniczych problemów rehabilitacji dzieci głuchoniewidomych od urodzenia lub bardzo wczesnego dzieciństwa jest znalezienie właściwej drogi otwarcia na otoczenie przedmiotowe, przyrodnicze i społeczne, drogi będącej kanałem umożliwiającym poznanie, przekazywanie informacji, wiedzy oraz będącej źródłem uczenia się i porozumiewania. Uświadomienie dziecku, że żyje w pewnej

przestrzeni i w określonym czasie, że wokół znajdują się rzeczy, rośliny, zwierzęta i ludzie, posiadający własny indywidualny charakter oraz stosowne nazwy, pozwoli dziecku zaistnieć jako istocie ludzkiej, zdolnej do wykonywania działań celowych, do bycia aktywną fizycznie, poznawczo i społecznie (Zaorska 2001, s. 429).

Wczesne wspomaganie rozwoju w kontekście wrażliwości na sztukę

Podstawowe cele wczesnego wspomagania rozwoju dziecka głuchoniewidomego (por. Książek 2003):

- budowanie poczucia więzi (brak kontaktu wzrokowego trzeba zastąpić kontaktem dotykowym);
- budowanie podstaw systemu porozumiewania się;
- rozwijanie motywacji i ciekawości poznawczej;
- wykorzystywanie resztek wzroku i słuchu;
- rozwijanie percepcji dotykowej oraz umiejętności dotykowego poznawania otoczenia;
- wykorzystywanie wibracji oraz zmysłów węchu i smaku;
- rozwijanie świadomości własnego ciała i świadomości odrębności od otoczenia;
- kierowanie wszechstronnym, w tym emocjonalnym i społecznym, rozwojem dziecka;
- rozwijanie aktywności, kreatywności.

W okresie wczesnego dzieciństwa ograniczenia percepcji wzrokowej i słuchowej powodują trudności w rozumieniu ogólnie przyjętych norm społeczno-moralnych i zasad kultury (Zaorska 2008, s. 54). Również aktywność twórcza takich dzieci może zostać istotnie ograniczona do form dostępnych, takich jak lepienie lub rzeźbienie [...] w procesie stymulacji rozwoju mogą podejmować np. rysowanie, ale niezbędna jest im instrukcja werbalna czy niewerbalna ze strony otoczenia.

W młodszym wieku szkolnym warto uczyć dziecko głuchoniewidome właściwego odbioru sztuki, kształtując w ten sposób potrzebę zachowania piękna w otoczeniu oraz wrażliwość estetyczną. Realizacji powyższych celów sprzyja poznawanie przyrody, świata zwierząt, sztuki (rzeźba, muzyka, literatura). W kontakcie ze sztuką poznaje się wartość otoczenia i znaczenie wytworów pracy twórczej, uczy szacunku do piękna, rozwija wrażliwość, wyobraźnię, zmysły, poznaje uczucia, doskonali empatię (Zaorska 2008, s. 67).

Ośrodki szkolno-wychowawcze kształtujące głuchoniewidomych, zwłaszcza w Laskach i Bydgoszczy, wspierają twórczość swoich uczniów, organizując wystawy, wernisaże, konkursy artystyczne, naukę gry na instrumentach, spotkania z poezją i prozą. Dzięki akcjom wspierającym i organizacjom pozarządowym (Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym) wydawane są publikacje, zawierające prozę lub tomiki wierszy.

Terapia przez sztukę

Metody rehabilitacji osób z jednoczesnym uszkodzeniem wzroku i słuchu przybierają różne formy. Organizowane są turnusy szkoleniowe dla dorosłych, spotkania rodziców dzieci głuchoniewidomych, kursy nauki porozumiewania się, warsztaty przysposobienia zawodowego dla młodzieży. Głuchoniewidomi mają możliwość

wypożyczania pomocy technicznych oraz korzystania z usług tłumaczy-przewodników, którzy pomagają im dotrzeć do urzędu, sklepu, lekarza oraz pośredniczą w komunikowaniu się z otoczeniem. Stale poszukuje się nowych rozwiązań, lepszych metod edukacyjnych. Jedną z form rehabilitacji jest **terapia przez sztukę**, nawiązywanie wzajemnych kontaktów bez zbędnych słów – przez rzeźbę, rysunek, malarstwo, zajęcia ze zdobnictwa, wyplatanie z wikliny, tkactwo.

Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym od 1998 roku organizuje warsztaty arteterapeutyczne oraz plenery rzeźbiarskie dla głuchoniewidomych. Ludzie dotknięci podobną niesprawnością, pochodzący z różnych środowisk, poznają się wzajemnie, wymieniają doświadczenia, nawiązują przyjaźnie, uczą się żyć ze swoimi ograniczeniami. Przekonują się, że ich praca ma sens, a jej wyniki mogą podobać się i budzić ogólny podziw. Wystawy i wernisaże, na których pokazywane są prace głuchoniewidomych, przede wszystkim przybliżają społeczeństwu ograniczenia i możliwości głuchoniewidomych. Gliniane autoportrety, wazony, makramy i wyroby wikliniarskie pokazują, jak wielkie w tych osobach tkwią możliwości twórcze.

We wrześniu 1998 roku odbył się pierwszy w Polsce turnus rehabilitacyjny w formie warsztatów artystycznych. Współorganizatorem, obok Towarzystwa Pomocy Głuchoniewidomym, było Centrum Animacji Kultury. Uczestniczyło w nim ponad dwudziestu głuchoniewidomych, którym towarzyszyli tłumacze-przewodnicy. W pracowniach artystycznych ceramiki, wikliny, zdobnictwa tradycyjnego i kompozycji kwiatowych zajęcia prowadzili artyści plastycy, pedagodzy oraz twórcy ludowi. Celem spotkań było stworzenie warunków do ekspresji twórczej, kreatywności, samorealizacji, rozwijanie wyobraźni, koncentracji, zdolności abstrakcyjnego myślenia. Uczestnicy dbali o estetykę prac, o szczerą wypowiedź artystyczną. Zajęciom towarzyszyły silne emocje. Na zakończenie turnusu zorganizowano wystawę prac, z których każda świadczyła o wrażliwości autora.

Turnusy odbywały się również w kolejnych latach i wzbogacane były o zajęcia integracyjne, taneczne, relaksacyjne, a program zmodyfikowano, wprowadzając tkactwo, makramę i inne warsztaty. Cele pozostały te same – przywrócić uczestnikom nadzieję, że pomimo bardzo poważnego jednoczesnego uszkodzenia wzroku i słuchu, osoby te zdolne są do tworzenia rzeczy niepowtarzalnych i pięknych.

Lalki teatralne

M. Zaorska w artykule pt. *Lalki teatralne w rewalidacji dzieci z równoczesnym uszkodzeniem wzroku i słuchu* proponuje sięgnięcie w procesie rehabilitacji po taki środek jak lalka teatralna. Opisuje etapy wprowadzania do wczesnej rewalidacji dzieci głuchoniewidomych lalek teatralnych, gdzie ostatni, czwarty etap – tzw. **kreatywny**, w którym dziecko inspiruje tematykę zajęć oraz samodzielnie sporządza lalki, można określić jako twórczy.

Dziecko bowiem bierze czynny udział w procesie, który m.in. pozwala rozwijać zainteresowania, kształtuje zaangażowanie oraz umiejętność współpracy z innymi ludźmi. A czyni to poprzez:

- fabułę inscenizacji: proponowanie postaci i treści, adaptację, narrację, dialog;
- sztukę i rzemiosło: projektowanie sceny oraz jej budowanie, rysowanie, malowanie lalek, szycie ubranek, przebieranie lalek;

- dramatyzację: odgrywanie konkretnych postaci, improwizację, próby (Zaorska 2001, s. 433).

Poezja

W maju 2009 roku w Olsztynie odbył się I Ogólnopolski Festiwal Twórczości Wszelkiej Głuchoniewidomych, zorganizowany przez Warmińsko-Mazurski Oddział Towarzystwa Pomocy Głuchoniewidomym. Jak sama nazwa wskazuje, festiwal ten obejmował wszelkie dziedziny sztuki; obok rzeźby, malarstwa, prezentowana była poezja głuchoniewidomych, jak również śpiew i taniec.

Osoby zamknięte w świecie ciemności i ciszy często uzewnętrzniają swoje uczucia poprzez poezję. Przykładem są następujące publikacje:

1. *Poczta powstańcza*, Krystyny Łagody (Klub Literacki ŻAR, 2005),
2. *Tęsknisz za kroplą wody*, Jana Polkowskiego (Klub Literacki ŻAR, 2005),
3. *Spójrz w jego oczy*, Andrzeja Rocha Żakowskiego (Klub Literacki ŻAR, 2005).

Zakończenie

Głuchoniewidomi, pomimo jednoczesnego poważnego uszkodzenia zmysłów wzroku i słuchu, mają ogromny potencjał twórczy. Odpowiednio stymulowani realizują się w malarstwie, rzeźbie, wikliniarstwie, a także w poezji i dramie. Terapia przez sztukę ułatwia im nawiązywanie kontaktów z otoczeniem oraz porozumiewanie się między sobą. Turnusy artystyczne, wystawy i wernisaże są okazją do wymiany doświadczeń, rozwijania zainteresowań i nawiązywania przyjaźni.

Literatura

- Książek M., *Dziecko głuchoniewidome od urodzenia*, Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym, Warszawa 2003.
- Majewski T., *Czy umiem pracować z głuchoniewidomym*, Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym, Warszawa 2002.
- Majewski T., *Pedagogika dzieci głuchoniewidomych*, [w:] *Pedagogika specjalna*, red. W. Dykcik, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1997.
- Tworzenie w ciemności i ciszy*, Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym, Warszawa 2001.
- Zaorska M., *Głuchoniewidomi w Polsce. Specjalna pomoc, edukacja i rehabilitacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002.
- Zaorska M., *Lalki teatralne we wczesnej rewalidacji dzieci z równoczesnym uszkodzeniem słuchu i wzroku*, [w:] *Nowatorskie i alternatywne metody w praktyce pedagogiki specjalnej*, red. W. Dykcik, B. Szychowiak, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2001.
- Zaorska M. (red.), *Komunikacja alternatywna osób głuchoniewidomych*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2008.
- Zespół Uchera*, [w:] *Materiały tyflogiczne*, Polski Związek Niewidomych, Warszawa 1997.

Źródła elektroniczne

www.tpg.org.pl

Characteristic of the creative output of the deaf-blind

Abstract

The deaf-blind, despite the simultaneous impairment of both the sense of sight and hearing, have an immense creative potential. Properly stimulated, they realize themselves in painting, sculpture, wickerworking as well as poetry and drama. People devoid of the possibility to experience speech through the sense of vision or hearing can rely only on the sense of touch. One of the main problems of rehabilitation of children who are deaf-blind since birth or from very early childhood is finding a proper way of opening them to the surrounding world. Art therapy is a priceless form of rehabilitation. It allows to establish a connection without superfluous words – through sculpture, drawing, painting, decorative art classes, wickerworking and weaving. The article presents some forms of rehabilitation through art which support the development of the deaf-blind in the course of their lives.